

Homloktérben az infláció

A körülmények hálójában – Interjú dr. Kovács Árpáddal, a költségvetési Tanács elnökével

A Magyar Közgazdasági Társaság Fejlődésgazdaságtani Szakosztálya interjút készített dr. Kovács Árpáddal, a Költségvetési Tanács elnökével, a Magyar Közgazdasági Társaság örökös tiszteletbeli elnökével a 2023-as költségvetésről a gazdaságpolitikai kihívások fényében. Az interjút 2022. augusztus 31-én zártuk le.

Trautmann László – Vertetics Ádám: A 2023-as évben számtalan gazdaságpolitikai kihívás áll előttünk, amelyek jelentős részben a világgazdasági átrendeződés következményeiként is értelmezhetők. Ezek közül Ön szerint melyik lesz a leginkább domináns a magyar gazdaság működése szempontjából? A trendek közül melyiket tekinti hosszú távon dominánssnak, és melyik hat csak rövid távon? Sok elemző szerint ezek a változások ráadásul nem egy tízéves, hanem minimum negyven éves ciklust zárnak le, ha nem hosszabbat. Egyetért ezzel az állásponttal, Ön szerint is véget ér a 70-es évek közepe óta tartó időszak? Meg lehet fogalmazni, hogy mi is ér véget napjainkban gazdaságpolitikai szempontból?

dr. Kovács Árpád: Egyetértek azokkal a kollégákkal, akik úgy gondolják, hogy a közelünkben zajló, elhúzódó háború mellett lezárul egy több évtizedes ciklus. A mi számunkra a leglényegesebb, közvetlen kihívás, vagy inkább kockázat az Európai Unió működésének sokszor eltúlzóan hangoztatott, de létező és szerintem magyarázható bizonytalankodása abban a folyamatban, amely az egypólusú világrend évtizedei után, napjainkban a multipoláris világrend felé vezet. Úgy vélem: a háború hatására már rövid távon érzékenyen érintette/érinti Európában és az USA-ban a relatíve olcsó, könnyen beszerezhető orosz energia hiánya a fejlett technológiára és a globális együttműködésre épülő termelést. A többi tényező együttes és egymásra hat működési zavara keményen fogalmazva szétzúzta a termelés nemzetközi együttműködésre alapozott rendjét. Visszatérve, miután rögzítettük, hogy az egypólusú világrend új világrend követi, ezért valószínűsíthető, hogy hosszabb távon a háború igazi vesztesei az Uniós országok gazdasága és a maga gondolatiságában alapértékeket képviselő európai integráció lehetnek. Egyelőre úgy tűnik, hogy az Unió ideológiai és/vagy érzelmi korlátjai miatt nem tud vagy nem akar kellő időben megfelelő válaszokat adni az új gazdasági-politikai kihívásokra, ezért világgazdasági szerepe fokozatosan marginalizálódhat. Ha pedig így alakul, a kulturális sokszínűség hajtóerejétől remélt előnyök kihasználására és a sokat irigyelt európai jóléti modellre fordított hatalmas összegek folyósítása sem lesz változatlanul tovább vihető. Mindez az energiaárak elszabadulásával olyan új kockázatokat hordoz, amelyek következményeikben beláthatatlanok. Még akkor is hatalmas nehézségekkel nézünk szembe, ha - reménykedem – végül elkerüljük a nyílt fegyveres konfliktusba sodródást.

Magam is úgy látom, hogy a hetvenes évektől tartó globalizációs, regionális együttműködési modell létének feltételei kimerülőben vannak. Korszakhatárhoz érkeztünk. Miközben ma még

többnyire emblemikus országneveket, vagy inkább birodalom neveket használ a közgazdász társadalom, mind nyilvánvalóbb, hogy a globalizáció az eddigiekhez képest más dimenziókban folytatódik. Ez pedig brutális változásokat hoz a politikai-katonai-hatalmi és a gazdasági, nyersanyagforrás adta érdekek és értékválasztások teljes halmazában. Sokféle forgatókönyv látott már napvilágot arról, ki lesz a győztes, ha lesz. Bármelyik scenáriót nézzük azonban, azt látjuk, hogy új egyensúlyokat és függőségeket hoz a radikális változás.

Az USA-nak a II. világháború utáni világrend alakításában kizárólagosnak tartott gazdasági hatalmát, demokrácia felfogását és lassan katonai, politikai befolyását a keleti, erős centralizációjú, gazdaságszervező funkciójában eltérő kormányzást megvalósító országok csoportja, mint versenytárs már az elmúlt években is mind sikeresebben ellenpontoszta. Lehetséges, hogy éppen ez a vetélkedés hozta, hogy egy más síkon is folytatódjon a birkózás. Láthatóan erősödnek a történelmileg kialakult államfelfogást elutasító, más politikai eszközöket alkalmazó, más dimenziókban gondolkodó, új versenytárs transznacionális vállalati konglomerátumok. Ezek már régóta nem a nyugati világ nagy nemzetállamainak, hatalmainak kizárólagos érdek- és félve mondom: értékhorozói, hanem éppen fordítva.

Az óriás vállalatok, a techno-komplexumok rendszerének mozgása adja az általam belátható távlatban a globalizáció új irányát. Törekvésük minden más szándékot felülír. Érdekeltségük van a hagyományos nemzetállami szövetségek, politikai-katonai tömbök, regionális országcsoportok konfrontációjában, s ezáltal meggyengülésében. Céljaikhoz felhasználják a civil mozgalmakat. Megkezdődött az érdekeiket kiszolgáló, nem államszervezeti alapon működő hálózatok, normaképző intézmények elfoglalása, kiépítése. Mindez úgy, hogy maguk is gazdasági érdekek alapján szerveződő, sajátos olyan „államformációkká” válnak, ahol azonban nincs territoriális elv, nemzeti határ, történelmi meghatározottság és értékrend. Munkavállalóik, részvényeseik az állampolgáraik vagy inkább az alattvalóik. Világkormányzást építenek, amihez feltétel a digitális átállás az élet minden terén.

Természetesen a korábbi évtizedekben eredményes – mondhatjuk: hagyományos – globalizáció intézményei ilyen körülmények között, akár a kiprovokált újabb és újabb konfliktusok következtében sorra megroppannak és átalakulnak. Az emberiség eddigi történelmének zárójelbe tétele, s talán lezárása zajlik velünk és felettünk, s egy új, Fukuyama gondolatát követve: történelem utáni világ kibontakozását látjuk.

A két gazdasági nemzetóriás, mint a fejlett nyugati világ emblemikus hatalma az USA és a másik oldalon Kína, s a vele sokszor ambivalens történelmi és önérdék kapcsolatban lévő további, nemzeti erőközpontok fokozatosan ezeknek a hatalmas társasághalmazoknak az érdekképviseelőivé válnak. Azzal a közös jellemzővel, hogy óriási katonai, valamint munkaerő és nyersanyag potenciáljukkal ezt az érdek- és értékrendet mindinkább egymás ellenében kísérelik meg érvényesíteni.

Nagyságrenddel lejjebb van Oroszország és az ellentmondásokkal terhelt német–francia tengely mentén szerveződő, alapeszméit kényszerűen fokozatosan feladó Európai Unió. Ne csodálkozzunk, ha e konfliktusban először ők kerültek a célkeresztbe, mintegy megelőző,

leválasztó lépésként a főerőkkel történő megütközés előtt. Nem tagadom, de még így is bízom, hogy a napjainkban kibontakozó világgazdasági földrengés a világot elpusztító fegyveres leszámolás nélkül, jónéhány évvel később, csak valamikor az évtized végén vagy inkább utána következik be. A most folyó, európai terepre helyezett összecsapás minden tanulsága józanságot, bölcsességet, gondolatgazdagságot igényel.

Bizonytalan vagyok, s tudom, jónéhány kolléga gondolja, hogy mindez törvényszerű, a globális fejlődés megállíthatatlan és a változásokat az diktálja. Reménykedem azért, hogy nem Huxley és Orwell próféciaként leírt komor, „szép új világa” köszönt majd ránk, hanem kortársuké, a humanista Huizingaé, aki szerint egy korszak alkonyának bomló világa adja a táptalajt egy újabbhoz, a sikeresebbhez. Kérdés azonban, mikor és hogyan?!

Trautmann László – Vertetics Ádám: Egy ilyen helyzetben, amikor energiaválság, élelmiszerválság és logisztikai válság is van a világban, mekkora a mozgástere egy kis nyitott ország gazdaságpolitikájának? Hogyan, milyen költségvetési eszközökkel lehet a magyar társadalmat és gazdaságot átsegíteni az új gazdaságpolitikai korszakba? Minden költségvetés, és ez érvényes a 2023-asra is, a különböző időtávok összehangolásának a tudománya is. A Költségvetési Tanács elnökeként hogyan látja, mennyire sikerült megtalálni az optimumot a hosszú távú alkalmazkodás és a rövid távú kényszerek között?

dr. Kovács Árpád: A mozgástér tagadhatatlanul igen szerény. A kisebb nemzetállamok, amennyiben gazdaságpolitikájukban, történelmileg kialakult reflexeiben mereven elutasítják az új világrend törvényeit, szembehelyezkednek a folyamatosan formálódó, pillanatonként új kihívásokat hozó főáramlattal, akkor olyan érdeklődések sorába sodródnak, ami törésekhez, akár rövid időn belül is gazdaságuk működtethetősége, sőt szélső esetben nemzeti létük súlyos kockázatához vezethet. Pragmatikus, de ugyanakkor értékőrző-mentő alkalmazkodásra van szükség. Ez pedig nem azonos sem a „kurucos” provokáló virtussal, sem a pusztá sodródást, szolgálai belesimulást vállaló, sokszor csábító önfeladással. Megvalósítása belső gazdasági és társadalmi stabilitást, konszenzuskészséget, a kibontakozó konfliktusokba való egyik vagy másik fél oldalán történő „beleállást” messze elkerülő, improvizációktól mentes, alternatív megoldásokat, menekülő utakat is feltérképező rugalmas politikai-gazdaságpolitikai stratégiát kíván. Elképesztő a feladat! Könnyű hibázni.

Miként látom ebben a stratégiában a magyar gazdaságpolitika lépéseit? Meggyőződésem, hogy a Covid-járvány előtti tíz év többnyire konzervatív honi gazdaságpolitikája tagadhatatlan prosperitást, államháztartási stabilitást és jóléti sikereket hozott. A pandémia gazdasági hatásainak kezelése, az újraindulás bizonyos, bár igen könnyen felélhető tartalékokat eredményezett, s mintha visszaigazolta volna az „erős, aktivista felfogású” kormányzás nem mindig tankönyvi megoldásainak sikerét. Utóbbiak – mondjuk így – „taktikai” győzelmeket is hoztak, de az uniós kapcsolatrendszerben elszigetelődést, egyensúlyvesztést is eredményeztek. Itt élünk, bármennyire is akarjuk, néha vitatható sikerű külön utakat járva, nem tudunk az egyre inkább eszkalálódó gondokból, a változásokból kimaradni. Részben ezért is alakult ki feszültség az erős kormánymozdulatokkal, fék-gáz effektusokkal operáló rövid távú cselekvés

kényszermegoldásai és a hosszú távon elérni remélt felzárkózási célok igényelte magatartás között.

A jól látható repedéseket Brüsszellel való együttműködésben részben az Uniós intézmények részéről az „összezárás” természetszerű reflexének, s az ezzel szemben okkal, ok nélkül ágáló renitensek megrendszabályozásában vélem. Meggyőződésem, még vissza lehet és kell térni az új körülmények között is a távlatos, a kölcsönös előnyöket kereső, a történelmi meghatározottságokat elismerő türelmes, kompromisszumkész együttműködésre. Ennek rövid távon azonban kevés esélyét látom, mert ebben az új, szankciókban, büntetésekben gondolkodó világban – úgy vélem – az érzelmi, előítéletes motiváltságú irracionális, a zsigeri reflex egyfajta racionalitásként él, ami különösen nehézé teszi a honi rövid és hosszú távú gazdasági érdekek harmonizálását, s nemcsak nálunk.

Ami a magyar költségvetés lehetőségeit illeti, úgy gondolom, ha a feltételek nem válnak végletesen súlyossá, ha visszalépésekkel is, de biztosítani tudja a belátható nehéz években is az alapvető társadalmi programok, állami feladatok forrásait. A GDP-arányos államadósság mértékének csökkentése 2022-ben és 2023-ban és valószínűsíthetően a következő években is várhatóan teljesül. Ennek jelentősége, hogy belátható időn belül elérhetővé teszi a 60 százalékos értéket. Ahhoz azonban, hogy mindez így történjen – mint erre a Költségvetési Tanács nyomatékkel felhívta a figyelmet – előrelátó, a nehézségek variációit kezelni képes alternatív gazdaságpolitikai lépésekre, s azzal összhangban – ha kell – a költségvetésben is újratervezésekre lesz szükség. Érdemes a tanulságok levonása érdekében azon is gondolkodni, hogy az elszabaduló honi infláció és az ikerdeficit súlyos terhéhez a kétségtelen külső okokon túl – mint a világgazdaság, a globalizációs formák átalakulása, a szomszédban zajló háború, s következményként az energia, nyersanyag és élelmiszer árrobbanás – milyen mértékben járultak hozzá az erőforrásainkat túlterhelő és az előrelátható világgazdasági változások jeleit nem kellően figyelembe vevő lépéseink.

Trautmann László – Vertetics Ádám: Nagyon fontos a költségvetéshez kapcsolódó gazdaságpolitikai kommunikáció, ráadásul a szakmai közélet is elég sokszínű. Mennyire sikeres ez a kommunikáció, és van-e ebben szerepe a Költségvetési Tanácsnak? Ismert tétel, hogy a gazdasági szereplők közgazdasági-gazdaságpolitikai műveltsége maga is sokat segít a költségvetési politika hatékonyságának javításában. Hogy látja ezt a műveltségi szintet Magyarországon, hogyan, milyen eszközökkel lehetne emelni?

dr. Kovács Árpád: Igen nagy érték, ha a szakmai közélet sokszínű, még akkor is, ha az üléspont sokszor túlzottan befolyásolja az álláspontot. Magam a gazdaságpolitikai kommunikációban a politikai, az érzelmi és a közvetlen érdekbéli beállítódottság, s a leegyszerűsítések torzító fogságán túllépő, a tárgyyszerűséget, az okok, a történelmi meghatározottságok bemutatásának korrektségét tartom meghatározó értéknek. Vannak ugyan üdítő kivételek, azonban a szakmai megalapozottságú, magukat tudományosnak tartó orgánusok között is szép számmal előfordulnak előítéletes, szolgaián célzatos dokumentumok publikálók. A belőlük áramló, valódinak, hihetőnek maszkírozott információdömpingben az olvasó aligha találja meg a

hitelest, a sok torz, féligazságokat kimondó, vagy éppen tendenciózus elhallgatással operáló mellett.

Ezeket a különböző elektronikus és egyre kevesebb írott hírforrás leegyszerűsítetten, nem ritkán torzítottan közvetíti. Közhangulatot befolyásoló szócsőként funkcionálnak. Közismert, hogy a közgazdasági prófeciáknak önmegvalósító ereje van. Nem hiszem, hogy a politikai fegyvertárból kihagyható ez az eszköz, de talán – megrögzött optimistaként úgy vélem – az arányokon lehetne változtatni. József Attilát talán megbocsáthatatlanul szabadon idézve: kevesebb valódit vagy annak látszót és több igazit kellene mondani. Utóbbi a nehezebb.

A Költségvetési Tanácsnak segít az eligazodásban, hogy pontosan meghatározott statútuma van. A KT az államháztartás stabilitása, egyensúlya szemszögéből értékeli, s ebben van hozzájárulási joga a költségvetés elfogadásához. Elosztáspolitikai kérdésekkel csak annyiban foglalkozik, amennyiben azok közvetlenül érintik a költségvetési egyensúlyt, s itt is csak tanácsadóként. Ezzel együtt, így is, a KT-nak a nemzetközi gyakorlatban példátlanul erős a felhatalmazása a szélesebb értelemben tekintett kormányzás segítésére. Tárgyszerűsége érdekében a háttérintézményként funkcionáló ÁSZ és MNB mellett, a magyar gazdaságpolitikai paletta mindkét oldaláról kér fel véleménye megalapozásához kutatóintézeteket. Az üzleti, banki szféra honi moguljainak elemzői is segítik. Feldolgozza a nemzetközi sajtó információit, s nemzetközi kapcsolatrendszerében a partnerintézmények, együttműködési fórumok tapasztalatait. Ez a sokpontú tájékozódás, alátámasztás, a pro- és kontra tapasztalatok kiegyensúlyozott közreadásának gyakorlata hozza, hogy szándéka szerint tényinformációkra támaszkodó állásfoglalásokra képes. Vállalja, hogy ezért kritikusi malíciával emlegetik: a Tanács véleménye „hoz és visz” is. Ezeket a megjegyzéseket is a maguk konkrétságában érdemes értékelni, tanulni belőlük anélkül, hogy a Tanács törvényi, s a maga információs bázisai korlátjain túlterjeszkedő olyan „megmondó” véleményvezérré válna, aki testületi döntéseiben prófeciákra vállalkozik.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a Tanács tagjainak, így magamnak is, mint az eddigiekből is látszik, ne lenne véleménye a világ- és a honi trendekről, s ezt a magunk lehetőségei között, ismeretanyagunkra támaszkodva képviseljük is. Ez a szakmai szabadság mondatja velem most azt is, hogy a magyar társadalom egyszerre végtelenül pragmatikus és ugyanakkor érzelmileg motiváltan érzékeny. Így ad bizalmat és von meg. Mindez a tények társadalmi csoportok általi tudomásulvételében, a nehézségek mai értékelésében jól látszik. Úgy vélem a honi politikai klíma megváltozása, a közös értékek és érdekek mentén történő politikai együttműködés, cselekvés sokat tehetne, hogy társadalmi méretekben saját pozíciónkat realisabban lássuk. Felkészültebbek legyünk arra, ami előttünk áll.

Trautmann László – Vertetics Ádám: A hosszú távú fejlődés egyik sarokköve a termelékenység javítása, ebben konszenzus van a szakmában. E tekintetben Ön mit tekint a legfontosabb korlátnak, miért nem tud erőteljesebben javulni a termelékenység, és költségvetési eszközökkel hogyan lehet ezen segíteni? Mennyire látja sikeresnek a gazdasági szerkezet harmonikusabbá tételét, a hazai vállalatok felzárkózását a multinacionális vállalatok szintjére?

dr. Kovács Árpád: Úgy vélem, az államháztartásból biztosított, formájukban különböző, de teljesítmény-feltétel nélkül adott támogatások csak arra jók, hogy elfedjék az adott vállalkozás működési hiátusait. Piacképesse tegyék azt, aki erre alkalmatlan. Természetesen jól tudom, hogy a támogatottak köre sokszínű, s a kormányzásnak vannak olyan foglalkoztatási és más a társadalompolitikai és szakpolitikai érdekei, a lakosság részére végzett szolgáltatási tevékenység, amelyek magyarázhatják ezt a teljesítmény-hiányt tűrő gyakorlatot. Az is tény, hogy válsághelyzetben, s ma abban vagyunk, különösen nehéz normativitást és hatékonysági követelményt akkor érvényesíteni, amikor az energia- és alapanyag krízis, a piaci folyamatok alakulása tesz egyik pillanatról másira versenyképtelenné, veszteségesse vállalkozásokat. Ezek mentése pedig nemcsak az adott gazdasági szereplő, hanem az ott dolgozók túlélését is biztosítja. Nyilvánvaló azonban, hogy ennek a ma szükségszerű szolidaritásnak, az ebben a körben gyengébb, vagy akár teljesen elmaradó teljesítménynek, versenyképtelenségnek az árát az egész társadalom fizeti meg.

Költségvetési eszközökkel akkor lehet ezen a helyzeten segíteni, ha ez a normativitásnak és a nemzetgazdasági érdekek kevésbé megfelelő gyakorlat óvatos, sokoldalúan mérlegelt és hangsúlyozottan normatív elveket követő szelekcióval minél előbb visszaszorul. Erre egyébként a rendelkezésre álló költségvetési források szűkülése is kényszerítően hat.

Meggyőződésem, hogy a multinacionális vállalatok szintjének elérése, kevés kivételtől eltekintve, már csak a tőkehiány miatt is irracionális követelmény a hazai gyökerű vállalkozások világában. A gazdasági szerkezet harmonikusabbá tételét, a hatékonyság nemzetközi nagyvállalatokéhoz való közelítését azonban jól szolgálná, ha a piaci hatások ebben a körben következetesebben érvényesülnének. A beszállítói körre irányított támogatási formákat pedig ennek a hatékonysági, minőségi, versenyképességi érdekeknek jobban és normatívabban megfeleltetve, teljesítménykövetelményekhez jobban kötve fejlesztenék.

Trautmann László – Vertetics Ádám: Végezetül a közgazdász szakmáról egy kérdés, hiszen a Magyar Közgazdasági Társaság örökös tiszteletbeli elnöke is. Meglátása szerint a közgazdász szakma készen áll a gazdaságpolitikai fordulat elméleti és gyakorlati kérdéseinek tisztázására? Tapasztalatai alapján hol tart a hazai szakmai közvélemény a nemzetközi trendek adaptálásában, és a bekapcsolódásban a nemzetközi vitákba?

dr. Kovács Árpád: Igen nagyra értékelem a magyar közgazdász társadalom felkészültsége javítása érdekében utóbb tett képzési lépéseket, s különösen azokat az erőfeszítéseket, amelyeket több mint száz éve a véleménycsere fórumainak biztosítására a Magyar Közgazdasági Társaság kifejt. Külön értéknek tartom, hogy újabban a Társaság nyitott a külső kapcsolatok tekintetében is, közvetlen lehetőséget adva világhírű, a közgazdaságtudomány irányzatformáló elméivel való találkozásokra. Ilyen szempontból tehát rendben vagyunk. Egyre több az ismeret, egyre szélesebb és sokrétűbb a fórum, ahol meghallgathatjuk egymást. Mégsem mondhatom azonban, hogy készen állunk egy újabb gazdaságpolitikai fordulat elméleti és gyakorlati kérdéseinek tisztázására. Ugyanis a tanultság, az ismeret, a tájékozottság, mondjuk így a közgazdasági műveltség még kevés a gazdasági folyamatok értéséhez, az értékek

őrzéséhez és az új befogadásának képességéhez. Alapot ad, de nem véd meg attól, hogy eligazodásunkban eltévedjünk. Személyes életutunk, tapasztalásaink, szimpátiáink és mikrokörnyezetünk is formálják az értékrendünket. Az információ dömpingben gondolati, szakmai szűrőnk sem mindig működhet biztosan, tapasztalatom, hogy gyakran elbeszélünk egymás mellett, s nem megbeszéljük dolgainkat a közös pontokat, a legjobb szakmai választ keresve, hanem a további útkeresést választjuk.

Mindez – a magam gondolataira is mondom – természetes, személyes korlátozó tényező az új trendek értésében és alkotó befogadásában. Megnehezíti nemzetközileg érvényesülő főáramlatoknak a honi gazdaság érdekeiből kiinduló, mérlegelő adaptálását, és ilyen alapállásból a hozzáadott, befolyásolásra képes bekapcsolódást a nemzetközi vitákba. Úgy vélem ahhoz, hogy ezen változtassunk nem legyőzni, hanem meggyőzni kell(ene) itthon egymást. Oldani a doktriner, kizárólagos igazságokban látó, s kimondom: a gondolati rendőrségként működő, véleményvezérek szekértáborainak önmagába zárkózó korlátjait. Az új világrend törvényeinek értésében, a helyünk megtalálásában, a közjónak a közgazdász szakma általi szolgálatában, önmagunk megőrzésében így talán többre jutunk.

Köszönjük a beszélgetést!